

Haur eta gazte literatura Mielanjel Elustondori entrebista

Iñaki ZUBELDIA

Biografia

Mielanjel Elustondo, Azpeitian jaioa 1958an. Irakasle ikasketak, Donostian, 1980an bukatu zituen. Hamar urtez Azpeitiko ikastolan irakasle aritu zen. Hainbat testulibururen egile eta koegilea da Elkar eta Erein argitaletxeentzat. Irakurzaletasunaren sustatzaile saiatuenetakoa izan da orain artean. Arabako Ikastolen Elkartearen koordinatzaile pedagogiko 90etik 92ra. Filologia ikasketak 1996an burutu zituen. 1993an EEBBetara ingelesez ikastera abiatu eta harrezkero jirabuelbaka ibili da Reno-Nevadara. Haur eta Gazte literaturaren eta Ipurbeltz aldizkariaren arduraduna da Erein argitaletxean. ETBko Hitzaro eta Lengua Viva programen zuzendari. Irakurzale, kirolzale (mendia, igeria, pasierak hirian...), berrieketa zalea, elkar hizketak egitea eta idaztea afizio. Patxadan bizitza maite du, lagunekin lagun.

Ikusten denez biografia bitxia eta aberatsa Mielanjel Elustondorena.. Horregatik jo dugu berarengana, bere ikuspegitik haur literaturaren azalpenak eman diezazkigun.

Entrebistatzailea: Iñaki Zubeldia

I. Zubeldia: *Hasteko, zuzena al da haur eta gazte literatura multzo berean sartzea?*

M. Elustondo: Okerra bezain zuzena, seguru. Jakina da sailkapena arbitrarioa dena, literatura bera baino geroagokoa

eta egun haur eta gazte literaturako testu ditugunak ez zirela gogo horrekin sortu. Haur eta gazte literatura multzo berean sartzeari dagokionez, berriz, literaturaren azterketaren ondorio da. Horixe da iker-tzaileen lantegia, izan ere, harik eta deskripziorik zehatzenak burutzea, eta hortaz, definizioak, sailka-penak eta gisakoak tajutzea.

I. Zubeldia: *Nondik noraino da haur literatura eta nondik norai-no gazteena?*

M. Elustondo: Egun, adina ohi dugu irizpiderik behinena... gutxi gorabehera. Hara, Galtzagorri Elkartek antolaturiko azken batzarrean izan zen. Berandu heldu, jarri eta hizlarietako kasu egiten saiatu nintzen. Ondoan Patxi Zubizarreta nuen. Liburu bat erakutsi zidan: "Jonas eta hozkailu beldurtia", Juan Kruz Igerabiderena, atera berria orduan. Irakurtzen hasi nintzen, besterik gabe. Ri-rau irakurri nuen, pozik. Esan nion Patxiri: "Hizlarien berriketa denak baino ederrago duk hau!". Aspaldi utzi nion haur izateari, baina beldur-garri gozatu nuen. Haur Literatura da "Jonas"? Estu harturik, bai, haiei zuzendurik baitago, batik bat. Baina ez da dudarik haur ez den askok ere gogotik gozatuko duena Juan Kruzen liburu hori irakurrita. Zer dira Atxagaren "Xola"-k, edo "Bambulo"-ak? Nik esango nuke konbentzioaren arabera badugula haur literatura, badela gazte literatura, eta badela hel-duentzako literatura ere. Baina konbentzioaren ara-bera. Gainerakoan, nork bere heldutasuna, sentsibi-litatea, zaletasuna eta gozatzeko gaitasuna ditu.

I. Zubeldia: *Haur literaturarik ba al da? Hau da, literatura al da haurrentzat idazten dena?*

M. Elustondo: Gai beraren inguruan ari gara jirabuel-taka, hitz eta pitz, eta ez dakit merezi duen ere. Xabier Etxaniz irakasleak tesia egin zuen gaiaren inguruan, hango eta hemengo erabili zituen eta ez zuen gaia itxi. Denbora handia eskaini zion ikerketari, ehundaka

autoreren lanak izan zituen aztergai eta, finean, gal-derek iraun egiten dute. Etxanizen idazkeran bertan antzematen da hori. Gordin esanda, haur eta gazte literatura, haurrei eta gazteei gustatzen zaien literatura da, atsegin dutena, dela honegatik, horregatik, edo harengatik. Eta, hala ere, galderari zuzen eta batere dudarik gabe erantzunez, literatura da haurrei eta gazteei gustatzen zaien testu hori. Edertasunen bat izango du. Istoria izango da eder, edo gaia, edo kontatzeko era, edo dena delakoa.

I. Zubeldia: *Merkatuan dagoen testuliburu batek, haur literatura-ri buruz hitz egiterakoan, honela dio: "Asko eztabai-datu da haur literatura benetako literatura den ala familia honetako anaia txikia den. Haurrentzako idazten denak, literatura bezala hartzeko, magikoa, estetikoa, ulergarria eta erakargarria izan behar du. Horrezaz gain, fantasia, umorea, ironia, misterioa, lilura eta xarma baldin badauzka, orduan koktel literario ezin hobearen aurrean izango gara, dudarik gabe." Zuzena al da hor esaten den guztia? Zuk nola ikusten duzu?*

M.Elustondo: Hitz pisu asko dira, karga handikoak, "magikoa, estetikoa, ulergarria, erakargarria, fantasia, umorea, ironia, misterioa, lilura eta xarma"... koktel literarioa ez ezik artelan paregabea da hori. Zuzena? Izango ez da ba! Perfekzioa, ideala! Hartuko luke askok! Irreal da, nire ustez. Garai batean ontzat ematen nuen perfekzio bila saiatzeari, baina bizpahiru lagun badituz, perfekzioa nahi eta, lortuko ez dutela jakinda, batere mugimendurik egin ez dutena. Eta idazle on izan zitezkeen, bataren asmamena, bestea- ren idazmena... alferrik! Bestek agindutakoa idazten ari dira egun, magiko, estetiko, fantastiko e.a. horiek gabe. Hala ere, har dezagun Joxe Arratibelen kontu- ren bat, "Aralarko txabola", adibidez. Zuk erabili du- zun aipuan ageri diren izen eta adjektiborik gehie- nak ezarriko lizkioke zenbaitek ipuin horri. Edo

Arratibelen beste kontu zaharren bati, alegia. Galde-
tu Antton Olariagari, adibidez.

Anaia txikia dela eta ez dela, "Flanery eta bere asta-
kiloak", "Bertoldo eta Bertoldino", "Ainhoari gutu-
nak", "Jonas eta hozkailu beldurtia", "Usoa, hegan
etorritako neskatoa", "Georgeren medizina miraga-
rria", "Atzekoz aurrera hitz egiten zuen apaiza", "Ar-
kimederen hareneko te hura"... anaia txikiak? Anaia
"handien" merezimendu denak dituzte.

I. Zubeldia: *Aipatu liburuak beste hau ere badio: "Kontatzen den istorioa ederra eta liluragarria izateko ez dauka zeri-kusirik gaiak, modernotasunak edo kokapenak. Istori-
o bat berez da estetikoa, ederra eta erakargarria, edo ez da, nekazal girokoa izan nahiz hirikoa, sexoaz hitz egin edo ez." Zer iritzi duzu honetaz?*

M. Elustondo: Ez nuke ezetzik esango. Irakurleak –haur, gazte eta helduak–, irakurri egiten du eta gozatu aldi batzue-
tan, aspertu beste aldi batzuetan. Baina irakurri, au-
rrera. Gero dator azterketa eta arrazionalizatu na-
hia. Arrazoia da nagusi, oraindik, askoren gogoan
eta argudioak eta justifikazioak landu beharra dago.
Arrazoiaren indar eta omnipresentzia horrek ito egi-
ten nau eta, egia esan, nahiago dut erabili duzun
pasarte horren irekitasuna. Pasarte hori ate dut nik,
eta irekita dago, ez du estuasunik eta mugarik. Ho-
rregatik gustatzen zait. "Gustatzen" esan dut, arra-
zoitik aparte. Eder eta liluragarri ditut Mariasun
Landaren "Iholdi"-ko testu antologikoak eta Joxe
Arratibelen "Dirua neurtzeko ontzia", guztiz diferen-
te gai, modernotasun eta kokapenari dagokionez.
Biak ala biak ere, estetikotasun handiko, eder eta
erakargarri, nirez bederen. Hiri girokoa bata, neka-
zarikoa bestea... Biak biribil eta artelan.

I. Zubeldia: *Txilikuren azken liburua "Hontzaren orduak" dela eta Anjel Lertxundik gogoeta sakon bat egin zuen, aurkezpen egunean, entzuleen aurrean: "Azken ha-*

markada hauetan, kostunbrismotik ihesi, literatura urbanoa egin nahi izan dute idazle ia guztiek. Kostunbrismoaren kontrako gurutzada horretan aukera eta posibilitate literario piloa erre ditugu. Ezin genuen baserria aipatu ere egin; oro da literaturgai, ordea; ez dago giro taburik, kontua da nola egiten den.” Atxagaren “Bi anai” liburua ere hor dago, giro ruralean kokatuta egonagatik, edertasun eta indar izugarria duena. Somatu duzu zuk haur literaturan korronte kostunbristaren aurkako joerarik?

M.Elustondo: Bai. Baietz erantzuteko gogoia ematen dit, inoiz edo behin ni neu ere bete-bete eginda gertatu naizelako baserri eta mendi kontuez, eta esan ere bai kale giroko istorioak nahiago ditudala. Baina ongi pentsatzen jarrita ez nioke iritzi horri eutsiko. Izan ere, Atxagaren “Bi letter jaso nituen oso denbora gutxian” eta “Sugeak txoriari begiratzen dionean”, adibidez, eta Joxe Arratibelenak, edo Patxi Zubizarretaren “Matias Ploff-en erabakiak”, esate baterako... eder zaizkit. Baina egia ere da idazle batzuek behin eta berriro erabili izan dituztela mendi giroko kontuak eta haur eta gazteei zientzia-fikzioa iruditu izan zaiela, erabat arrotz. Aldiz, beste haur eta gazte batzuei hirietako ibilera eroa zaie arrotz eta estrainio, nahiz eta hedabideek bigarren muga hauek desegin. Joera kostunbrista hori, nire ustez, aspergarri da besterik erabiltzen ez denean, istorio berak beti era berean kontatzen direnean. Kostunbrismo ona nekez ukatuko du irakurleak. Hargatik argitaratzen dira betiko ipuinak –tradiziokoak, alegia–, behin eta berriro: kalitatea dutelako. Anduk dioenak ez du arrazoi faltarik. Posibilitate piloa erre dugu, alor askotan. Literatura urbanoa ez da pagotxa, berez. Mendi girokoa ez dago ez si eta ez no ukatzerik. Akabo ba! Ez dago motiborik. Testu kostunbrista zaharrak geureganatzea ere ez legoke gaizki, hainbat autoreren lan bikainenak berriro geureganatu behar

ditugu: Jon Etxaide, Agustin Anabitarte, Plazido Muxika...

I. Zubeldia: *Gure artean badabil haur literaturako sasi-kritikobat Fernando amezketarra, Josu Azalaren harribenturak, Txerrama errudun, Proxpero (sail osoa) eta antzeko liburuen kritika egiterakoan honelako perlak jaurtikitzen dituen: "Baserri giroa, nekazari munda, antzinakoa, ..., umorean eta ateraldi bitxietan oinarriz den literatura horrek, ikuspegi literario batetik ez berrikuntzarik, ez aberastasunik dakarren literatura horrek jarraipena izan du gure garaira arte." Kapaz ote da sasi-kritiko kalekume hau baserri giroko umorea, ateraldiak, ironia, hitzen zentzu bikoitza eta beste hainbat balore jasotzeko? Egia da liburu hauek umeen artean gustatu egin direla eta umeei hainbeste aurreiritzirik gabe hartzen dituztela. Zer derizkiozu zuk: liburu mota hau baztertu egin behar genuke gure merkatutik?*

M. Elustondo: Haur literaturako "sasi-kritiko" diozu zuk eta, nik, aldiz, euskarazko haur eta gazte literaturaren obserbatzailerik saiatuena dugula ohi diot, nahiz eta urak bere errotara eramateko joera duen. Eta eman izan diot aditzera ere. Zure "sasi-kritiko" hori eta nire "obserbatzailerik saiatuena" gai da, dudarik gabe, baserri giroa jasotzeko. Aldiz, seguru izan Gasteizko zenbait haur ez dela gai. Gasteizko, eta beste herri askotako irakurleek ez dute baserri giroko umore, ateraldi, ironia eta hitzen zentzu bikoitza jasoko. Ezta granorik ere! Horrek ez du esan nahi, hala ere, liburu jende hori baztertu behar denik. Batzuek maiteko dituzte, eta beste batzuek ez. Baina horrela da mundu hau. "Fernando Amezketarra", "Josu Azalaren harribenturak", "Proxpero", edo Lazkao Txikiren istorioak, Txirritarenak (zein dator hurren?)... ezin dute gure literaturaren paradigma izan. Joandako urak direla esateko gogoia ematen dit, amorrarazita. Baina arnasa hartu eta liburu jende hori ere behar

dugula diot, hain zuzen, Lertxundirekin bat etorri izan naizelako lehen. Alegia, ez gaude gure posibilitate literarioak erretzeko moduan. Liburu horiek ere behar ditugu, nahiz eta "ikuspegi literario batetik ez berrikuntzarik, ez aberastasunik dakartela literaturara" esan nire "obserbatzaile saiatuena"-k. Nirez, "ikuspegi literario" horretan dago gakoa.

I. Zubeldia: *Haur literaturaz mintzatzerakoan mundu guztiak hitz egiten du kalitateaz. Non legoke kalitate hori neurtzeko neurgailua? Batzuetan kalitateaz hitz egiten da obra batek ez txisparik ez erakargarritasunik duenean ere. Haurrentzako obra zozongo batek kalitaterik eduki al lezake? Edo beste batek fantasia izugarria duelako besterik gabe egundoko kalitatea al dauka? Zertan datza kalitatea?*

M.Elustondo: Zu zeu hasi zara erantzuten. "Txispa, erakargarritasuna, zozongo, fantasia" aipatu dituzu. Nik neureari eutsiko diot. Gustatzea dago batetik, baloreak seinatzea bestetik. Biak behar ditugu: herren jardungo dugu bestela. Kalitatea? Lehen erabili dugun koktel literarioa kalitatea da, imposiblea ordea. Askoz osagarri gutxiagorekin ere badugu kalitatea. Ez naiz ni perfekzioaren alde. Kalitatea dela eta ez, ez dut ezagutzen hori zehaztu duen ikertzailerik. Horretan saiatu denak esaldi lausoa baino ez du osatu eta, beraz, ez dut hona aldatuko.

I. Zubeldia: *Gaur egun ez da hainbeste aipatzen, baina hor dago pedagogismoaren kezka ere, hau da haurren liburuetan pedagogia egin nahi iza(te)n omen da. Baina Hezkuntz Erreformatorekin ez al dator antzeko beste joera bat: baloreak edo gai konkretuak azaldu eta landu beharra: adiskidetasuna, sexuen bereizkeriarik eza, emakumeen proportzioa (edo kuota) liburuetan sartu beharra, guraso bananduen arazoa, arraza desberdinen arteko integrazioa eta etika laiko edo*

moderno bat? Ez ote daukagu gaur ere kutsu moralista bat sartzeko arriskurik?

M.Elustondo: Ez da arriskua, gertatua baino. Horretan ari gara Esoporen alegiez gero. Hezkuntz Erreforma gorabehera, literatura dugu batetik, eta testu liburuak, doktrinak, idearioak e.a., bestetik. Apenas "Pippi galtzaluzea" oso moralista izan zen bere garaian. Baina erabateko arrakasta izan zuen irakurleen artean. Nor da adiskidetasunaren kontrako, sexuen –eta gaineratiko– bereizkerien alde, guraso bananduen arazoa ezkutatzearen alde, integrazioaren kontrako, etika laiko edo moderno baten aurkako?

Mundu berriaren alde denok, Huxleyrekin batera! Horrek ez du esanahi idazleak lotu-lotu eginik jardun behar duenik, aurreko ohar denak gogoan harturik. Idazleak idatzi egin behar du, eta ongi idatzi, irakurleari gustatzeko moduan. Kutsu moralista? Zenbait idazle baino okerrago dira zenbait irakurle. Idazlea da bere lanaren arduradun, zer idatzi nahi duen pentsatu eta erabaki dezala, eta idatz dezala berari eta irakurleoi gustatzeko moduan!

I. Zubeldia: *Nola ikusten duzu Euskal Herriko gaurko haur literatura?*

M.Elustondo: Bernardo Atxaga, Mariasun Landa, Patxi Zubizarreta, Juan Kruz Igerabide, Felipe Juaristi, Joxe Arratibel, Koldo Izagirre, Xabier Etxaniz, Xabier Mendiguren Bereziartu, Pako Aristi, Xabier Mendiguren Elizegi, Maria Garikano, Jon Suarez, Gerardo Markuleta, Manu Ortega, Mattin, Joxantonio Ormazabal, Antton Olariaga, Mikel Valverde, Jon Zabaleta, Pello Esnal, Antton Kazabon, Jokin Mitxelena, Asun Balzola, Belen Odriozola, Enkarni Genua, Joan Mari Irigoien, Pello Añorga, Iñaki Zubeldia, Xabier Diaz Esarte, Koldo Biguri, Xabier Monasterio, Javi Cillero, Belen Lucas, Jimu Iturralde, Aingeru Epalza, Mikel Garmendia, Javi Muguruza, Juan Gartzia, Jexux Mari

Mendizabal, Pedro Alberdi, Itziar Zubizarreta, Marijeane Minaberry, Arantxa Urretabizkaia, Joseba Sarrionandia, Yolanda Arrieta, Antton Irusta, Lurdes Auzmendi, Alvaro Matxinbarrena, Jesus Lucas, Edorta Jimenez ... eta karakter kopurua bete dudanez erantzun honetan sartzen ez zaidan izen gehiago eta gehiago. Ondorioz, oso ongi ikusten dut gure literatura, idazle, ilustratzaile eta itzultzaileei dagokienez. Argitaletxeak behin ere baino segurologo ari direla adierazi zidan behin Asun Balzolak. Ez da gezurra, beharbada.

Baina zer diote irakurleek? Non dira? Zer irakurtzen dute? Nork ematen die irakurgaien berri? Nork aukeratzten ditu ikasleek nahitaez irakurri behar izaten dituzten liburuak? Nola? Zergatik irakurri behar izaten dituzte Bigarren Hezkuntzako ikasleek helduen literaturako testuak? Badugu kantitatea, eta kalitatea ere bai askotan –horra Euskadi Literatura sarietan irabazleak–, baina areago landu behar da kalitatea, eta esango nuke horixe dugula hurrengo helburu. Kantitatea esan dut, kalitatea ere bai, baina Lizardi saria eman gabe utzi dute aurten. Beste zenbait sari ere kili-kolo dira, alegia, obra irabaztunik gabe sarri antzean. Arazoak hainbat dira oraindik...

I. Zubeldia: *Nola ikusten dituzu haur literaturan diharduten idazleak? Badago batasunik? Ala kapillismo ezkutubat ikusten duzu?*

M.Elustondo: Idazteko denborarik ez dutela ikusten ditut. Beste ogibide batzuk dituzte gehienek eta nahiko lan! Galtzagorri Elkarteak abiarazi dute behintzat eta dementzat ere onuragarri izango ahal da! Biltzekotan Galtzagorriren inguruan bilduko dira indarrak: idazleak ez ezik, ilustratzaile, irakurle, irakasle, liburu saltzaile, argitaletxeak eta erakundeak. Horixe dugu esperantza. Kapilla kontua? Ez dut uste! Nork bere alde egiten duela, besterik ez. Idazleen mundua ez

da salbuespen. Nik zuri, zuk niri... Baina hori "Mahatsaren orpotik dator" kantatzen genuenean ere esaten genuen: "nik zuri, zuk neri...". Hortaz, lehena berriz ere: ez dago nobedaderik. "Gasteiz Magic" dela eta, kezka bertsuak dituzten dozenardi bat lagun bizi gara bertan, ongi konpontzen gara eta Galtzagorri bultzatzeko gure ahalegintxoak egiten ditugu. Eskoriatzako haur eta gazte literatura mintegia ere lanean ari da aspaldi, eta besteren batzuk. Denak ere inguruko indarrak biltzen ari dira, horixe da lanorduetatik kanpo saiatzeko modu bakarra. Eta atear zabal ari dira lanean, inoren ekarpena ukatu gabe.

I. Zubeldia: *Galtzagorri Elkarte berrituak ekar al lezake aire freskorik haur literaturaren eta idazleen mundura?*

M.Elustondo: Horretan da, eta nahi luke. Galtzagorri Elkarteak lagun lezake, beste ekimen askok bezala. Baina nik ikusten dudanez, Galtzagorri da aspaldiko partez haur eta gazte literaturaren alde serio eta beltz ekiteko moduan den talderik bakarrenetakoa. Jendea inguratzen jakin zuen eguberri aurretik Miramarren egin ziren jardunaldietan eta mailari eutsiko ahal dio maiatzeko batzar nagusian eta udazkeneko biltzarrean! Mari Jose Olaziregik ardura hartu zuenetik bestela da egoera. Olaziregik lan handia egin du azpiegitura lantzen, erakundeekin harremanak estutzen, argitalpenak bideratzen... Hurrena, berriz, taldea sendotu beharko luke bere inguruan -nire ustez, jakina-, eta Galtzagorriko partaideak lan zehatzetan jarri. Dena dela, batzar nagusiak du hitza. Bertan erabakiko da Galtzagorriren jarduna: udazkeneko biltzarra, erakusketak, eta aldizkaria. Horiek behar bezala gauzatuz gero, pozik.

I. Zubeldia: *Zer diozu euskal ilustratzaileei buruz? Badago kalitaterik?*

M.Elustondo: Ez duzu galdetu idazleetan kalitaterik baden. Kontu bera beti. Hara, liburuetan da hainbat ilustratzaile-

ren lana. Zoragarria da askoren lana, beldurgarri ederra. Hala ere, bigarren mailako ageri da beti edo gehiengan. Liburuak garestitzen omen dituzte, gainera. Beraien lana ez dagoela behar bezala ezagutua iruditzen zait. Behin Jon Zabaletak esan zidanez, idazleak bai, bildu izan dira nolabait –horra Idazleen Elkartea–, baina ilustratzaileak... nor bere kasa ari omen da. Lekuko izan naizenez, lantzean behin besterik ez dutela elkar ikusten esango nuke. Alvaro Matxinbarrena eta Jon Zabaleta, Jon bera eta Antton Olariaga, Mikel Valverde... nor bere kasa. Elkar ikustea eta elkarrekin izatea gauza handia dute, egiatan. Ni ari naiz, eta behin baino gehiagotan jardun dut ilustratzaileei buruz, baina ez dakit ba... ni ez naiz ilustratzaile. Zergatik ez hitza ilustratzaileei beraiei eman? Has gaitezen hortik.

I. Zubeldia: *Bukatzeko, noiz ikusiko dugu Miel Anjel Elustondoren obraren bat haurrentzako idatzita?*

M. Elustondo: ...